

2011. gada 20. maijā

Pozīcijas ziņojums par makroekonomikas politiku, nodokļiem un nodokļu administrēšanu

1. Kopsavilkums

Latvijas ekonomika ir atgriezusies uz izaugsmes ceļa — pērnā gada laikā ekonomikas atlabšana ir kļuvusi spēcīgāka. Ja pasaules ekonomika vēlreiz nepiedzīvos pēkšņu lejupslīdi, Latvijas ekonomikas izaugsmes temps visticamāk arī turpmāk būs pozitīvs, tomēr, ja ātri netiks īstenotas kvalitatīvas strukturālās reformas, izaugsme būs pārāk lēna, lai panāktu pietiekoši strauju un visas sociālās grupas aptverošu dzīves līmeņa pieaugumu. Jaunas darba vietas tiek radītas ļoti lēni, un ēnu ekonomika ir pieaugusi līdz nepieņemamam mērogam. Nodokļu palielināšana, lai līdzsvarotu budžetu, kļūst arvien neproduktīvāka. Drīzumā arvien izteiktāka kļūs negatīvo demogrāfisko tendenču ietekme, radot spiedienu uz ilgtspēju tādās jomās kā sociālās aizsardzības un pensiju sistēma, reģionālā kohēzija un sabalansēta valsts attīstība kā tāda.

2. Rekomendācijas

Lai Latvija saglabātu un uzlabotu savu konkurētspēju, uzskatām, ka vienlaicīgi un nekavējoties ir jāveic sekojošais:

- i. nodokļu sistēmai un administrēšanai jāmaina ekonomiskie stimuli veicinot strauju un ilgtspējīgu izaugsmi, strikti jāievēro likuma vara un nodokļu administrēšana, jānodrošina caurspīdīgums, jānodrošina pieņemto lēmumu stabilitāte un labāka to komunikācija;
- ii. jāveicina konkurētspēja un godīga konkurence, 2014.gadā pievienojoties eiro zonai; valdībai nekavējoties jāīsteno ēnu ekonomikas apkarošanas plāns godīgas konkurences nodrošināšanai; publisko iepirkumu mehānisms ir jāpadara caurspīdīgāks un efektīvāks; jāstiprina valsts pārvaldes un sniegto pakalpojumu kvalitāte, ieviešot no darba rezultātiem atkarīgu atalgojumu, privatizējot uzņēmumus, kuri neietilpst svarīgāko valsts sniegto pakalpojumu lokā, un uz sabiedriskajiem pakalpojumiem attiecinot principu „nauda seko”;
- iii. īstenojot strukturālās reformas, ir jāņem vērā demogrāfiskās tendences — jāturpina administratīvā reforma, lai veiksmīgāk koncentrētu finanšu un cilvēkresursus; jāoptimizē arodizglītības un augstākās izglītības sistēma, samazinot infrastruktūras vienību skaitu un uzlabojot kvalitāti un ieviešot tādas finansēšanas mehānismus, kas veicina inovācijas; sociālā atbalsta sistēmai ir jābūt saistītai ar ienākumu apmēru un jāmotivē atrast darbu.

3. Pamatojums

Ekonomikas atlabšana ir kļuvusi spēcīgāka un plašāka. Sākumā to veicināja eksports un krājumu atjaunošana, bet vēlāk izaugsme atsākās arī mājsaimniecības patēriņa un uzņēmumu investīciju jomā. Kopš recesijas beigām 2009.gada nogalē ekonomika ir pieaugusi par vairāk kā 4 %. Taču tas automātiski nenozīmē, ka arī turpmāk gaidāma strauja un ilgtspējīga ekonomikas izaugsme — pašreizējo ekonomikas atlabšanu lielā mērā izraisījis „atsitiena efekts”, kas piesedz strukturālus trūkumus, kuri kavēs izaugsmi vidējā un ilgākā laika posmā. Jaunas darbavietas vēl arvien tiek radītas ļoti lēni, un, ņemot vērā uzņēmējdarbības vides kvalitāti, šajā jomā nav iemesla gaidīt krasus uzlabojumus. Ilgstoši augsts bezdarba līmenis noplicinās nākotnes izaugsmes potenciālu,

jo tiek zaudētas prasmes un emigrācijas dēļ mazināsies darbaspēka fiziskais resurss. Izaugsmi apgrūtinās arī ēnu ekonomika, kas ir pieaugusi līdz nepieņemamam mērogam. Iespēja uzreiz pēc Saeimas vēlēšanām īstenot strukturālās reformas jau 2011.gadā budžetā netika izmantota, jo konsolidācija tika panākta galvenokārt, palielinot nodokļus, nevis uzlabojot izdevumu efektivitāti. Vienkārša nodokļu sloga palielināšana ir kļuvusi neproduktīva un mazinājusi valdības iespēju iekasēt nodokļus — neraugoties uz augstākām nodokļu likmēm un plašāku nodokļu bāzi, 2010.gadā nodokļu ieņēmumi procentos no iekšzemes pieprasījuma arvien samazinājās, sarūkot zem 2009.gada līmeņa.

Drīzumā arvien jūtāmāka kļūs negatīvu demogrāfisko tendenču ietekme — ja pēdējo gadu laikā Latvijā bija vērojams zemākais demogrāfiskais spiediens (mērot to kā nodarbināto skaita attiecību pret visu iedzīvotāju skaitu), tad zemā dzimstības un augstā bezdarba līmeņa, kā arī emigrācijas dēļ tendences ir pavērsušās pretējā virzienā. Tas apdraud sociālās aizsardzības un pensiju sistēmu, reģionālo kohēziju, kā arī sabalansētu un ilgtspējīgu valsts attīstību kā tādu.

Šajā Pozīcijas ziņojumā galvenā uzmanība tiek pievērsta trim jomām, kurās pēc ĀIPL domām ir jārikojas vissteidzamāk.

Nodokļi un nodokļu administrēšana

Ir nepieciešams uzlabot pašreizējo nodokļu sistēmu, lai tā labāk sekmētu ekonomikas izaugsmes tempu un ilgtspēju. Uzskatām, ka ir jāuzlabo ekonomiskie stimuli, samazinot nodokļu slogu darbaspēkam, strikti ievērojot likuma varu un nodokļu administrēšanu, palielinot caurspīdību, nodrošinot pieņemto lēmumu stabilitāti un uzlabojot lēmumu komunikāciju (detalizētu izklāstu skatīt pielikumā).

Konkurētspēja un godīga konkurence

- *Eiropa ieviešana 2014.gadā* — kritisks mērķis, kas Latvijai ir jāizvirza un pie kura sasniegšanas ir savlaicīgi un rūpīgi jāstrādā. Pievienošanās eiropa zonai nozīmētu konkrētu standartu sasniegšanu attiecībā uz ekonomikas kvalitāti, efektivitāti un ilgtspēju, kā arī nodrošinātu plašāku konkurētspējas priekšrocību klāsta pieejamību, piemēram, zemākas valsts parāda refinansēšanas un budžeta deficīta finansēšanas procentu likmes un zemākas finansējuma un kapitāla izmaksas privātajā sektorā. Igaunijas piemērs liecina, ka iegūtās priekšrocības ar uzviju kompensē īstermiņa izmaksas.
- *Ēnu ekonomika un izvairīšanās no nodokļu nomaksas* — ĀIPL atzinīgi vērtē valdības centienus izstrādāt pasākumu plānu ēnu ekonomikas apkarošanai un godīgas konkurences nodrošināšanai, bet uzskatām, ka ir vajadzīga lielāka apņēmība īstenot plānu nekavējoties, lai mazinātu ēnu ekonomiku, kura kropļo Latvijas ekonomiku un sociālās aizsardzības tīklu. Lai samazinātu ar ēnu ekonomikas mazināšanu saistītos riskus, ierosinām izmantot pieeju „nozare pēc nozares”, nevis „uzņēmums pēc uzņēmuma”, proti, mazinot ēnu ekonomiku skatīties no visas nozares nevis tikai atsevišķa uzņēmuma perspektīvas.
- *Publiskais iepirkums* — Latvijai ir jābūt ambiciozākai tādās jomās kā uzņēmējdarbības iespējas, efektivitāte un ilgtspējīga ilgtermiņa izaugsme. ĀIPL pilnībā atbalsta ES mēroga iniciatīvu par publiskā iepirkuma procesa reformēšanu un tā „atvēršanu” konkurencei, ko ir ierosinājis Lielbritānijas premjerministrs pēc Ziemeļvalstu–Baltijas valstu augstākā līmeņa sanāksmes Londonā 2011.gada janvārī (Deivida Kamerona 2011.gada 30.marta vēstule Valdim Dombrovskim, 21. lpp.). Detalizētu ĀIPL viedokļa izklāstu skatīt pievienotajā Pozīcijas ziņojumā par publisko iepirkumu regulējuma izmaiņām.
- *Valsts pārvaldes un pakalpojumu kvalitāte* — lai nezaudētu labākos darbiniekus un nostiprinātu motivāciju panākt ilgtspējīgu ilgtermiņa izaugsmi, mūsdiā, ir būtiski valsts sektorā ieviest atalgojuma sistēmu, kas ir atkarīga no paveiktā darba rezultātiem un saistīta ar

atalgojuma līmeni privātajā sektorā. Lai uzlabotu valstij un pašvaldībām piederošo uzņēmumu efektivitāti, ir precīzi jānosaka uzņēmumu mērķi un jāprivatizē tie uzņēmumi, kuri neietilpst ar valsts pakalpojumu sniegšanu saistīto svarīgāko interešu lokā (detalizētu izklāstu skatīt Pozīcijas ziņojumā par kapitāla tirgu). Attiecībā uz valsts pakalpojumu sniegšanu sabiedrībai ir jānodrošina lielākas iespējas izvēlēties pakalpojumu sniedzēju, tādējādi uzlabojot pakalpojumu kvalitāti un nostiprinot konkurenci, piemēram, plaši ieviešot principu „nauda seko” izglītības nozarē.

Ilgtermiņa izaugsme un strukturālās reformas

Emigrācija pastiprina negatīvas demogrāfiskās tendences un tās nedrīkst ignorēt ne tikai nākotnē, bet arī pašreizējās ekonomiskās politikas veidošanā.

- *Administratīvā reforma* — ir bijusi neveiksmīga. Administratīvajām vienībām ar tik finansiāli sadrumstalotām un nelielām teritorijām un sarūkošu darbaspēka piedāvājumu (prasmju zuduma, novecošanas, zema dzimstības līmeņa un emigrācijas dēļ) nez vai izdosies piesaistīt investorus ilgtermiņu un labi apmaksātu darbavietai. Pašreizējā situācija palielina riskus izveidoties negatīvam apburtam lokam, kurā finansiāli arvien vājāki reģioni ar dēļ emigrācijas sarūkošu iedzīvotāju skaitu, vājinās patlaban vēl salīdzinoši spēcīgus reģionālos centrus. ĀIPL uzskata, ka, lai palielinātu kritisko masu, uzlabotu efektivitāti un izaugsmes ilgtermiņu, cilvēkresursi, naudas resursi, kā arī administratīvais resurss jākoncentrē ap krietni mazāku centru skaitu.
- *Arodizglītība un augstākā izglītība* — ir vajadzīga skaidra perspektīva par nozares reformām, lai samazinātu izglītības iestāžu skaitu, uzlabotu to kvalitāti un tuvinātu uzņēmējdarbībai, izveidojot finanšu modeli, kas veicina inovācijas.
- *Veselības aprūpe un labklājība* — pēdējo gadu laikā ir būtiski palielinājusies sociālā slodze (t.i., sarūkusī privātā sektora darbinieku skaita attiecība pret kopējo iedzīvotāju skaitu), un, ņemot vērā demogrāfiskās tendences, ir gaidāms tās turpmāks pieaugums — tas rada papildu spiedienu uz nodokļiem, neefektīvo sociālās aizsardzības tīklu, ekonomikas izaugsmi un dzīves kvalitāti kopumā. Sociālo pabalstu sistēmai ir jābūt saistītai ar ienākumu apmēru un jāmotivē atrast darbu.

Pielikums

Detalizētāki apsvērumi par nodokļiem, ko izstrādājusi

Ārvalstu investoru padomes Latvijā Nodokļu jautājumu grupa

Valdībai ir jācenšas ieviest skaidri saprotamu un konsekventu ilgtermiņa nodokļu stratēģiju un nodokļu politiku, lai veicinātu nodokļu sistēmas stabilitāti un paredzamību. ĀIPL iesaka ieviest detalizētu komunikācijas un konsultēšanas procesu, lai noskaidrotu, kā izmaiņas tiesību aktos par nodokļiem ietekmēs dažādas nozares.

Uzņēmumu ienākuma nodoklis

1. Atļaut pārnest uzkrātos nodokļu zaudējumus un uz neierobežotu laiku piemērot tos nākamajos gados gūtajai peļņai. Atļaut pārnest zaudējumus grupas ietvaros uz 8 gadiem ilgu periodu. Zaudējumu pārnesšana joprojām ir viens no iemesliem, kādēļ investori nav ieinteresēti ieguldīt lielus resursus jaunās ražotnēs, jaunos pamatlīdzekļos vai biroja telpās. Tik lielām investīcijām ir vajadzīgi apjomīgi resursi, bet astoņi gadi ir pārāk īss periods, kurā gūt pietiekami lielu peļņu, lai varētu norakstīt ienākumus.
2. Atļaut norakstīt nodokļu vajadzībām nemateriālo vērtību.

3. Atļaut nodokļu maksātājiem un nodokļu iestādēm noslēgt iepriekšējus cenu noteikšanas nolīgumus.
4. Noteikt atbrīvojumu no nodokļiem par kapitāla pieaugumu, ja akciju turēšanas periods ir vismaz viens gads.
5. Atcelt ieturējuma nodokli par pārdošanas ieņēmumiem no tāda nekustamā īpašuma pārdošanas, kas atrodas Latvijā, un no tādu uzņēmumu, kam pieder nekustamais īpašums Latvijā, akciju pārdošanas.
6. Skaidrāk definēt saimniecisko darbību saistībā ar bezpeļņas organizācijām. Detalizētāk formulēt kritērijus attiecībā uz nodokļu atvieglojumiem par ziedojumiem un uzņēmuma logotipa attēlošanu, ko veic ziedojuma saņēmēji. Skaidrāk definēt un interpretēt terminus „ziedojums” un „sponsorēšana”.
7. Atcelt administratīvajam transportam piemērotās prasības par ceļazīmēm, padarot daļu izdevumu par tādiem izdevumiem, kas nav atskaitāmi nodokļu vajadzībām.
8. Pārskatīt dokumentārās prasības attiecībā uz nodokļa ieturēšanu/atbrīvošanu no nodokļa ieturēšanas.

Pievienotās vērtības nodoklis

1. Noteikt īpašu PVN režīmu PPP (publiskā un privātā sektora partnerības) projektiem.
2. Īstenot atvieglotus nosacījumus attiecībā uz PVN zaudētajiem parādiem un sniegt iespēju piemērot PVN par nekustamo īpašumu un finansiālajiem pakalpojumiem.
3. Veicināt ātru speciālu PVN reversās maksāšanas kārtības ieviešanu būvniecības darbiem.

Sociālās apdrošināšanas iemaksas

1. Atjaunot sociālās apdrošināšanas iemaksu maksimālā apmēra ierobežojumu. Maksimālā apmēra ierobežojuma atcelšanai būs pozitīva īstermiņa ietekme uz valsts sociālās drošības budžeta ieņēmumiem. Ilgtermiņa ietekme būs nelabvēlīga, jo pieaugs izdevumi par pensijām, slimības pabalstiem, maternitātes un paternitātes pabalstiem un tādējādi palielināsies budžeta papildu izdevumi. Pieaugot darba devēju nodokļu slogam, Latvija kļūs mazāk pievilcīga ārvalstu investoru acīs.
2. Noteikt lieliem darba devējiem atlaides sociālās apdrošināšanas iemaksām, kas jāmaksā darba devējam, samazinot tās atkarībā no nodarbināto cilvēku skaita/iemaksāto sociālās apdrošināšanas nodevu apjoma. Šādas atlaides veicinās jaunu darbavietu izveidi un palīdzēs samazināt bezdarba līmeni valstī.
3. Samazināt sociālās apdrošināšanas iemaksas līdz vidējam ES līmenim.
4. Apsvērt iespēju atjaunot 8 % no iemaksu summas iekļaušanu pensiju shēmas otrajā līmenī.

Akcīzes nodoklis

1. Noteikt par Valsts ieņēmumu dienesta prioritāti visu vajadzīgo kontroles pasākumu nodrošināšanu, lai novērstu tādu cigarešu un alkohola, par ko nav nomaksātas muitas nodevas un akcīze, piegādi no NVS valstīm. Šādi pasākumi varētu būt:
 - a. muitas amatpersonu rotācija;
 - b. sodu piemērošana personām, kas iegādājas produktus, par kuriem nav nomaksātas muitas nodevas.
2. Pārskatīt ierosināto sistēmu par degvielas akcīzes nodokļa atmaksu lauksaimniekiem.
3. Pārskatīt akcīzes preču garantijas sistēmu.
4. Pakāpeniski samazināt akcīzes nodokli bezalkoholiskajiem dzērieniem.

Iedzīvotāju ienākuma nodoklis

1. Turpināt likuma „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli” pārskatīšanu un nodrošināt pienācīgus paskaidrojumus par likuma piemērošanu, jo īpaši attiecībā uz finanšu instrumentu definīcijām, personāla nosūtīšanu, saimniecisko darbību.
2. Vienkāršot nodokļa par ienākumiem no kapitāla un kapitāla pieaugumu deklarēšanas un nomaksas procesu, atļaujot nodokļu deklarāciju sagatavot reizi gadā, nevis katru mēnesi/ceturksni, kā tiek prasīts patlaban.
3. Noteikt atbrīvojumu no nodokļiem par kapitāla pieaugumu, ja akciju turēšanas periods ir vismaz viens gads.
4. Samazināt iedzīvotāju ienākuma nodokli par ienākumiem no algota darba līdz 20 % likmei.
5. Papildināt pieļaujamos atvieglojumus, kuru apjoms ir līdz 10% no apliekamā bruto ienākuma, un iekļaut arī izdevumus par izglītību un procentu maksājumus par aizņēmumiem nekustamā īpašuma iegādei.

Zīmognodeva un citi obligātie maksājumi valstij un citām valsts amatpersonām

Pārskatīt Latvijas zīmognodevas un citu obligāto maksājumu sistēmu un nodrošināt šādu maksājumu apjoma proporcionālītāti un atbilstību.

Nodokļu administrēšana

1. Nodokļu revīzijā galvenā uzmanība jāpievērš ēnu ekonomikai un nenomaksāto nodokļu iekasēšanai. Tādā veidā varētu nodrošināt lielākus nodokļu ienākumus valsts budžetā un novērst turpmāku motivāciju izvairīties no nodokļu maksāšanas.
2. Atbalstāmā nodokļu maksātāja statuss / nodokļu sertifikācija. Mēs uzskatām, ka valdībai ir jāsadarbojas ar profesionāļiem, kuri veic uzņēmumu finanšu pārskatu ārējo revīziju, jo viņiem ir pieejama apjomīga informācija par potenciālajiem nodokļu nemaksātājiem. Valdībai ir jāapsver iespēja uzņēmumiem, kuri ilgstoši ir izpildījuši nodokļu maksātāja saistības, noteikt atbalstāmā nodokļu maksātāja statusu un, lai uzlabotu nodokļu iekasēšanu, jāizskata nodokļu sertifikācijas prasības uzņēmumiem tādās jomās, kurās izvairīšanās no nodokļiem ir izplatītāka. Lai izveidotu Latvijai visefektīvāko sistēmu, var izmantot Nīderlandes, Grieķijas un Turcijas, kā arī citu valstu, kurās ir šādas normas, pieredzi.
3. Pārbaudīt, vai uzņēmumos, kuri nodarbina pašnodarbinātas personas, netiek izdarīti likuma pārkāpumi.
4. Sniegt uzņēmumiem iespēju iesniegt un saņemt VID uzziņas pieprasījumu savu darbinieku vārdā.
5. Izglītēt tiesnešus nodokļu jomā.